

NICOLETA DOINA POP (POCA)

"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

VATRA LITERARY MAGAZINE - CHRONOLOGICAL HIGHLIGHTS (1894 - 1896)

Abstract: In our cultural landscape, Vatra magazine sits under the sign of a remarkable destiny. In the noble lineage of Dacia literară and Tribuna, Vatra appeared in 1894 in Bucharest, with the subtitle "Foaie ilustrată pentru familie". Its founders were three of the most prominent writers of the era: I.L. Caragiale, George Coșbuc and Ioan Slavici. National and traditional orientation is explicitly expressed in the article "Vorba de acasă". The three founders' intention was to contribute to the cultural and spiritual unification of Romanians, exceeding the arbitrary political boundaries.

Keywords: media, culture, literary magazine, traditionalism.

Începuturile presei (în sensul modern al termenului) sunt, fără îndoială, legate de apariția tiparului. Chiar dacă tiparul cu litere mobile își are originea în China secolului al XI-lea, pentru cultura europeană momentul de autentică geneză al "scrisului tipărit" va avea loc în secolul al XV-lea, când Johann Genfleisch Gutenberg reușește să realizeze la Strasbourg și Mainz (1438-1450) tiparul cu litere mobile, izolate în matrice. Această descoperire majoră va constitui punctul de pornire în una dintre cele mai mari aventuri ale Cuvântului și (implicit) ale Omului.

*"Odată cu Gutemberg, Europa intră în faza tehnologică a progresului, fază în care schimbarea însăși devine norma arhetipală a vieții sociale. Tipografia a tins să transforme limba dintr-un mijloc de percepție și explorare într-un bun de consum transportabil. Tiparul nu este numai tehnologie, ci el însuși este un izvor de materie primă sau o materie primă, ca bumbacul, lemnul sau radioul; ca orice materie primă el structurează nu numai raporturile intersenzoriale ale individului, ci și modelele interdependenței colective ..."*¹

"Spuneți-mi câte ziare apar într-o țară și vă voi spune gradul de civilizație la care s-a ajuns." Cu aceste cuvinte rezuma publicistul francez Edouard-Rene de Laboulay, încă din anul 1883, rolul covârșitor al presei în modelarea și modernizarea unei societăți.

În peisajul publicisticii culturale românești, revista *Vatra* stă sub semnul unui destin remarcabil. Aflată în descendența nobilă a *Daciei literare* și a *Tribunei* sibiene, revista *Vatra* a apărut în 1894 la București, având subtitlul "*Foaie ilustrată pentru familie*". Întemeietorii săi au fost trei dintre cei mai de seamă scriitori ai epocii: I. L. Caragiale, Ioan Slavici și George Coșbuc. Orientarea național-tradiționalistă este explicit exprimată în articolul-program intitulat sugestiv *Vorba de acasă*. Intenția celor trei fondatori era aceea de a contribui la unificarea culturală și spirituală a românilor, depășind granițele politice arbitrare.

Încercarea de a stabili rolul pe care l-a avut *Vatra*, în contextul larg al publicisticii sfârșitului de veac, ar fi total inefficientă fără raportarea revistei la publicațiile periodice culturale anterioare.

În Țările Române cele dintâi încercări de a edita ziare și reviste se vor face în Transilvania, la sfârșitul secolului al XVII-lea, dar adevărata întemeiere a presei în limba română se leagă de numele câtorva reviste și mai ales de numele întemeietorilor lor. Dem.

¹ Marshall McLuhan - *Galaxia Gutenberg*, București, Ed. Politică, 1975, pag. 450

Theodorescu afirma "Școala și gazeta s-au născut deodată în România. Din aceeași nevoie. Cu aceiași oameni. Putem spune (...) că presa s-a ivit ca o eflorescență practică și lucrativă a culturii. La noi, ea a fost abecedarul însuși al nației. Primii dascăli ai Românilor au fost și primii ei gazetari. La început a fost gazetarul..."

În primele decenii ale secolului al XIX-lea se vor impune deci câteva publicații de o importanță covârșitoare, nu doar pentru trasarea traiectoriei presei românești ci, mai ales, pentru aportul adus la dezvoltarea culturii naționale. Astfel în 1829 apare *Curierul Românesc* la București, sub îngrijirea lui Eliade Rădulescu. În același an, la 1 iunie, apare la Iași *Albina Românească*, având în frunte pe Gheorghe Asachi, în 1838, la 12 martie, apare *Gazeta de Transilvania* scoasă de George Barițiu, iar în 1840, la 30 ianuarie, apare *Dacia literară*, al cărui redactor șef a fost Mihail Kogălniceanu.

Cele patru reviste constituie, fără îndoială, temelia presei românești. Prin publicarea articolelor program, aceste reviste au încercat să impună principii și criterii de promovare a valorilor autentice, de combatere a exagerărilor dar și de păstrare a echilibrului între tradiție și modernitate.

"Folosul gazetei este de obște și de o potrivă pentru toată treapta de oameni: într-însa politicul își pironeste ascuțitele și prevăzătoarele sale căutături, și se adăugează în gândirile și combinările sale; aici liniștitul literat și filosof adună și pune în cumpănă faptele și întâmplările lumii, îndrăznețul și neastâmpăratul războinic se desăvârșește într-însa povățuindu-se din nenorocirile sau greșalele altor războinici; băgătorul de seamă negustor dintr-însa își îndreptează mai cu îndrăzneală spiculațiile sale; până când, în sfârșit, și asudătorul plugar, și el poate afla aceea ce înlesnește ostenele sale. Nu este o treabă, nu este nici o vârstă care să nu afle plăcere și folos într-această aflare vrednică și cuviincioasă cuvântării omului, adică în gazetă"²

Ideile ce se găsesc în prospectul *Curierului Românesc* dezvăluie nivelul de înțelegere atins de cei care au realizat importanța și mai ales necesitatea nașterii presei românești. Este evidentă deschiderea publicației către toate zonele vieții sociale, economice, politice și culturale, precum și intenția de a se adresa unui public larg și variat.

O idee interesantă se regăsește și în "argumentarea" pentru *Gazeta de Transilvania*. Justificând nevoia presei în limba română, se afirmă: "Un străin nu scrie în limba românească, cu atât mai puțin în duhul românesc; un străin de ar fi înțeleptul înțelepților ... nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acelea, nici nu știe prescrie mijloace ajutătoare"³

Necesitatea unor publicații în limba română este pusă atât în relație cu tot ceea ce reprezentau realitățile sociale și culturale ale momentului, cât și prin raportarea la ceea ce se petrecea în întreaga lume. Dezvoltarea presei în limba română devine un obiectiv cultural și național. Înștiințarea la apariția *Albinei Românești* menționa: "nu se află azi în lumea politică neam carele, între alte ale sale folositoare instituții, să nu aibă în limba nației un jurnal periodic"⁴

Apariția *Daciei literare*, la Iași, în 1840, inaugurează în cultura română un spirit nou, ce va trasa coordonatele fundamentale ale ideii de unitate națională. În articolul *Introducere*, Mihail Kogălniceanu subliniază faptul că imitațiile "omară în noi duhul național", și propune ca surse de inspirație istoria, natura și folclorul autohton.

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea se crează deja în România o generație de ziariști, de formatori de opinie capabili nu doar să susțină oricând o idee publică de larg interes dar, mai ales, să sprijine efortul semnificativ pe care îl făcea societatea românească

² Marian Petcu - *Istoria presei române (antologie)*, Ed. Tritonic, București, 2002, pag. 16

³ Ibidem - pag. 23

⁴ Idem. - pag. 19

pentru modernizarea culturii naționale. Între publicațiile care și-au câștigat un prestigiu meritat și care au inaugurat o tradiție culturală în această epocă, se număra și *Tribuna*, revistă politică și literară, ce a apărut la Sibiu (14 aprilie 1884 - 16/29 aprilie 1903), sub coordonarea lui I. Slavici, cel care a fost director și redactor responsabil de la apariție și până în 1888. Inițiativa editării ziarului a aparținut unui grup de intelectuali și de negustori români din Sibiu (Slavici, arhimandritul Nicolae Popea, I. Bechnitz, N. Cristea s.a.), care își propuseseră să creeze o publicație care să reprezinte "curente populare" și să fie "un centru de lucrare literară".

Apariția *Tribunei* corespundea, deopotrivă, realităților momentului, dar și unei dorințe mai vechi, ca românii de peste munți să aibă un cotidian propriu, prin care să militeze pentru unitate culturală și națională. Încă din primii ani de apariție, orientarea culturală a ziarului a fost evident influențată de ideile junimiste. Principiile estetice promovate de Titu Maiorescu s-au regăsit în paginile *Tribunei* pe aproape toată perioada apariției, iar corespondenta întreținută de Ioan Slavici cu Maiorescu, demonstrează afinitățile spirituale strânse dintre cei doi, fapt ce s-a repercutat benefic asupra demersurilor culturale și literare ce vor prinde viață în paginile noului cotidian. Iată ce scria Maiorescu într-un articol din *Tribuna*, reprodus din *Convorbiri literare*: "... cultura artelor nu se pregătește, după cum pare la prima vedere, din sus în jos, ci din jos în sus și precum coroana înflorită la înălțimea copacului își are rădăcinile de hrană în pătura pământului, așa arta cea mai desvoltată își primește sucul trăinicieii din vieța populară în toata naivitatea ei inconștientă; de aceea și trebuie să fie națională."

Ecouri din programul *Tribunei*, pe al cărei frontispiciu Slavici înscrisese celebra deviză: "Soarele pentru toți românii, de la București răsare", se vor regăsi și în rândurile articolului program al revistei *Vatra*.

Revista a apărut, în opinia lui Șerban Cioculescu, din inițiativa lui Caragiale care, auzind că editorul G. Sfetea s-a hotărât să scoată o "foaie ilustrată pentru familie", a apelat mai întâi la Slavici:

"Dragă Slavici,

Vrei să ne întâlnim într-o zi împreună cu Coșbuc și cu Sfetea, librarul, pentru ca să vorbim despre o afacere care, desigur, te-ar interesa?"

Înființată în 1894, la București, revista *Vatra* va avea o apariție bilunară, cele 44 de numere fiind publicate între 1 ianuarie 1894 și august 1896 (în primul an a avut o apariție regulată, pentru ca în 1895 să apară doar 15 numere, iar în 1896 ultimele 4 numere ale revistei). Titlul simbolic al revistei, ca și articolul-program *Vorba de acasă*, indică intenția celor trei fondatori de a îndruma creația literară spre tradițiile comune ale vetrei strămoșești: "Trebuie să ne întoarcem, pe cât întoarcerea mai e cu puțință, la vatra strămoșească, la obârșia culturală a noastră."⁵

Revista apare într-o atmosferă de tensiune politică și socială. Acutele probleme sociale și naționale reveniseră în actualitatea politică, războaiele din 1888 și 1894 readucând în prim plan problema țărănească. Rezolvarea acestei probleme sociale majore devine un deziderat al epocii și se subordonează idealului unității naționale. Din acest motiv redactorii revistei sunt preocupați în special de funcția socială a literaturii, care trebuie să reflecte elementele tradiționale și naționale. Conștientizând riscul îndepărtării de tradiție și primejdia pe care o reprezintă "literatura marfă", *Vatra* consideră că adevărata cale spre literatura veritabilă este întoarcerea la tradiție, la "obârșia culturală".

În viziunea celor trei scriitori, semnatari ai articolului program, specificul național se suprapune celui țărănesc "Așa cum în desvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitate și unitate, și în desvoltarea noastră

⁵ Revista *Vatra*, nr.1/1894

culturală vom ajunge la statornicie și la unitate numai dacă vom ține în toate lucrările noastre seama de gustul poporului."⁶ Nuanța național-transilvăneană este evidentă și în intenția directorilor de a face din revistă "un organ pentru toți românii, un mijloc pentru propagarea aceluiași gust și aceluiași fel de a simți și a gândi în toate părțile poporului românesc"⁷, de a nu impune o critică severă, de a nu se adresa exclusiv "celor aleși" ci mai ales de a oferi românilor o lectură nu numai variată și interesantă, ci, totodată, românească.⁸

Cel mai mare aport la realizarea revistei îl va avea George Coșbuc, cel care va susține în mod concret și consecvent rubrica literară prin publicarea a numeroase poezii: *Ziua 'nviierii* (poezie ce urmează articolului program din primul număr al revistei), *Mama*, *Lupta vieții*, *Pașa Hassan*, *Doina*, *In opresoare*, *Iarna pe uliță*, *Noi vrem pământ* etc. De altfel, în momentul constituirii definitive a colectivului redacției, Coșbuc era destinat să fie factorul coagulant al întregului demers publicistic, așa cum va mărturisi și Slavici în *Amintirile* sale:

"Când noi, Caragiale, Coșbuc și eu, am luat cu C. Sfetea, înțelegerea să publicăm *Vatra*, ne puneam nădejdea în Coșbuc, pe care-l știam înzestrat cu multe și mari destoinicții și totodată și muncitor (). Editorul rămânea deci răzâmat numai în Coșbuc. Ne întâlneam, cei drept, adeseori ca să stăm de vorbă, dar acela care muncea era Coșbuc, numai el, și mai ales. Mulțumită ostenețelor lui a fost *Vatra* o revistă ilustrată care poate fi citită și azi cu plăcere."⁹

Activitatea lui Caragiale în cadrul revistei s-a concretizat în special în texte ce apar nesemnate, în diverse rubrici. Anecdota *Cum se înțeleg țărani*, publicată în numărul 3 al revistei (nr.3/1894) va declanșa o reacție violentă din partea lui Al. Vlahuță, și va constitui subiectul unei polemici cu revista *Viața* (1893-1896). Ca jurnalist, Caragiale, a abordat o problemă diversă, lucru absolut firesc pentru un autor care se definea astfel: "simt enorm și văd monstruos"

Ioan Slavici este unul dintre cei mai importanți jurnaliști în spațiul românesc al sfârșitului de secol XIX. În același timp, este și gazetarul care a folosit la maxim ziaristica pentru a-și susține ideile. A folosit-o, aproape în mod cotidian, ca o armă. Format și călit la *Tribuna*, publicistul ardelean este omul de presă capabil să-și asume deplin ceea ce a scris. Nu l-a descurajat nimic.

"După câte am trecut eu, am ajuns ca prin minune, acum, la vârsta de 40 de ani, să am nevasta ca mine și copii ca mine... Și-n loc de a mă bucura, eu, ani de zile de-a rândul, am stat câte 10 – 14 ceasuri cârcit la masă și m-am bălăbănit cu toți rătăciții..."

Pentru Slavici a sta "cârcit la masă", (după cum spune gazetarul în scrisoarea trimisă din închisoare lui Septimiu Albini, la Sibiu, în primăvara lui 1889), înseamnă muncă de jurnalist. Mai mult, este activitatea specifică unui publicist care își asumă toate responsabilitățile și toate scăderile acestei nobile meserii. În *Vatra*, Slavici publică articole precum *Ardealul*, *Familia lui Mihai Viteazul*, *Graiul omenesc*, începând, încă din primul număr al revistei, să publice și fragmente din romanul *Mara* (în foileton).

Deși revista are un caracter preponderent literar, există și rubrici cu caracter enciclopedic ce au rolul de a atrage interesul unei categorii largi de cititori. Rubrici precum *Fel de fel*, *Varietăți*, *Revista politică*, *De ale casei* vor asigura caracterul instructiv, pe care revista și l-a propus, mizând și pe accesibilitatea informațiilor transmise. Coșbuc va iniția începând cu 1895 o rubrică permanentă numită *Vorba ăluia* în care explica etimologia unor expresii idiomatice sau lămuria tâlcul unor zicători sau proverbe. Despre această rubrică Slavici afirma: "Era înainte de toate rubrica "Vorba ăluia" în care dădea lămuriri nu numai

⁶ Ibidem

⁷ Idem

⁸ Idem

⁹ Ioan Slavici - *Lumea prin care am trecut*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004, pag. 83

*interesante, ci totodată și instructive asupra zicătorilor românești.*¹⁰ Tot el va traduce proverbe indice și imnuri din *Rig-Veda*. Rubrica *Revista politică* va oglindii în special evenimentele socio-politice majore din Transilvania: procesul memorandiștilor, interzicerea revistelor *Tribuna* și *Foaia poporului* etc.

Colaboratori importanți ai revistei au fost și Ștefan Bassarabeanu, Ion Russu-Șirianu, N.D. Popescu, Traian Demetrescu, Petre Dulfu, George Murnu, Maria Cunțan, H.G. Lecca etc. Rubrica "Cronica literară" i-a fost încredințată tânărului Nicolae Iorga ce diverse articole printre care și un articol relevant dedicat poetului Grigore Alexandrescu. Fără a renunța la caracterul tradiționalist, redactorii revistei vor alege și texte din literatura universală pe care le vor publica în paginile acesteia. Operele aparțin marilor scriitori ai literaturii universale: Balzac, Ibsen, Gogol, Poe, Dickens, Hugo, Dostoievski, Turgheniev, Maupassant, Andersen etc.

Deși existența *Vetrei* (coordonată de Caragiale, Slavici și Coșbuc) nu a fost îndelungată, cele 44 de numere ale revistei au stat sub semnul cuvintelor oraculare ale editorului C. Sfetea "*Această revistă ilustrată va fi dirijată de unii dintre cei mai apreciați scriitori români, cu menirea de a oferi Onor. public cititor român cele mai bune scrieri ale celor mai apreciați scriitori români din toate părțile locuite de români. Trebuie în sfârșit o foaie care să ocupe un loc de cinste pe masa fiecărei familii românești. Nu va fi cruțată nici o jertfă pentru atingerea acestui scop.*"¹¹ Prin direcția tradiționalistă pe care a adoptat-o, *Vatra* va anticipa programul ideologic al *Semănătorului* (1901-1910).

Destinul revistei a făcut ca existența ei să nu înceteze definitiv în 1896. La mai bine de șapte decenii, în 1971, *Vatra* renaște la Târgu-Mureș, ca serie nouă a revistei bucureștene, sub coordonarea lui Romulus Guga. Revista își propune să promoveze valorile autentice, păstrându-și nealterate principiile deontologice. Din colectivul redacțional fac sau au făcut parte personalități marcante ale literaturii și ale criticii literare contemporane : Dan Culcer, Anton Cosma, Cornel Moraru, Ioan Radin, Mihai Sin, Sorin Alexandrescu, Iulian Boldea, Alexandru Cistelean, Serafim Duicu, Virgil Podoabă, Andrei Zanca etc.

Înfruntând timpul și mai ales "timpurile", *Vatra* a fost și rămâne un remarcabil simbol al culturii naționale.

BIBLIOGRAFIE:

Caragiale, I.L., *Publicistică și corespondență*, Ed. Grai și Suflet - Cultura Națională, București, 1999.

Slavici, Ioan, *Lumea prin care am trecut. Memorialistică. Publicistică.*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004.

Cioculescu, Șerban, *Viața lui Caragiale*, Ed. Eminescu, București, 1977.

Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979.

Hangiu, Ion, *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, Ed. Virtual, 2011.

Petcu, Marian, *Istoria presei române - antologie*, Ed. Tritonic, București, 2002.

Rad, Ilie (coord.), *Secvențe din istoria presei românești*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2007.

Râpeanu, Valeriu, *O istorie a presei românești. De la Mihail Kogălniceanu la Nicolae Iorga*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Fundației de Măine, București, 2008.

¹⁰ Ibidem - pag. 83

¹¹ Revista *Vatra*, nr.1/1894